Horváth Péter

Szombati kurzus

ötödik beadandó

1.

Nehéz leckét adott a Tanár úr.

„Miért meséltem el ezt? Talán, hogy a magyar dráma útjáról beszéljünk az ötvenes évektől a rendszerváltásig? Vagy tovább? – Vagy csak arról, hogy milyen írósorsok voltak az ötvenes, hatvanas, hetvenes és nyolcvanas években? És vannak kilencventől. – Meg a színházi változásokról? – Lehet válogatni."

Nem csak nehéz a lecke, szomorú is. *Milyen írói sorsok?* Kevés kivételtől eltekintve: feledésre ítélt sorsok, feledésre ítélt művek. Szomorúvá persze az a felismerés teszi a beadandó fogalmazóját, miszerint idővel az ő sorsa és az ő művei is a feledés jeltelen sírgödrébe kerülnek. Persze, múlékony ez a bánat, ha az öregdiák arra gondol, hogy soha nem a homályos jövőnek alkotott, hanem kortársainak, mint ahogyan – gondolja – a legtöbb művész tette és teszi a maga jelenében. Az, hogy valamely mű olykor évekkel, évtizedekkel, sőt, nem egy esetben évezredekkel túléli alkotóját: kivételes adomány.

Megesik, hogy az ember „jobbat" ír annál, mint amire képes.

Mind ismerjük ezt a kegyelmi állapotot.

„Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
öltek, öleltek, tették, ami kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.

Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.
Enyém a mult és övék a jelen.
Verset írunk - ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem."

Így beszél erről József Attila.

Minden íróval, költővel megtörténik, hogy akaratától és képességeitől függetlenül olyan *szövegek* kelnek életre a keze nyomán, amelyekhez még a saját belátása szerint sincs sok köze. Mintha valaki *más* diktálta volna azokat a világló sorokat. Hogy ki az a más, az ősök-e, vagy a nemlétező Isten angyalai... Hitetlenségünk csöppet megrendül ilyenkor. Hanem még azt sem vehetjük biztosra, hogy az efféle, kegyelemszülte

szövegeink megélik-e a másnapot, s lesznek-e a jövőben jelen sorsunk igazoló jelentései.

Milyen sorsok?

Pokoljáró dudásoké-e?

Vagy az ismertségre, hírnévre felkészületlen psziché szinte törvényszerű magába roppanása okozza az útvesztést, a teremtő erő pusztulását?

„Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga,
Hulltommal hullni: ez a szolga dolga,
Ha a Nagyúr sírja szolgákat követel."

– írja Ady Endre.

De így van-e? Nem úgy-e, hogy életünk igazabb, megformáltabb változatát elbitorolja előlünk a mű, s míg az a görögtűz fényében forog, mi súlyos árnyékában igyekszünk úgy-ahogy életben maradni, tévelygve, rontva, ügyetlenül. Nyerhetünk-e bocsánatot árnylétünk másokat is érintő disznóságaiért?

„Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
A hosszú harc alatt."

– írja Vörösmarty, miközben hihetetlen kitartással (és némi szerencsével) küzd a megélhetésért, s kinek sírját éppen az ötvenes években tervezik „felszántani".

Ellenpélda is bőven akad.

Mintha a prózaírók a költőknél jobban fel volnának vértezve a „teremtő erő" hanyatlása ellen, Giacomo Casanovától teszem azt Déry Tiborig.

Nade ki olvas ma Déry regényeket?

(Nem mintha Casanova Emlékiratait sűrűn lapoznák a ma olvasói.)

Az egyetemi szellem elvárásaihoz méltatlanul csapongok itt, miközben látom, hogy jelen soraim nem jobbak annál, mint amilyenek lejegyzésére általában képes vagyok.

Milyen írói sorsok?

Ilyenek is, olyanok is.

Nem látok bennük kiolvasható rendszert.

Mire gondol, Tanár úr?

A „színházi változásokról" sincs tudós mondandóm azon a közhelyes megállapításon túl, hogy a színház népszerű közösségi térként vált

fontossá vált a hatvanas-hetvenes évek fordulójától a rendszerváltásig, de azóta fokozatosan veszít társadalmi szerepének jelentőségéből, s noha egyes műhelyeiben továbbra is születnek jelentős előadások, egészében mégis a közérdeklődés perifériájára szorul.

Lehet, hogy megérdemli?

Nem így látja, Tanár Úr?

2.

Az írói sorsokkal kapcsolatban Tanáruram dolgozatában mély empátiával ír Kamondy Lászlóról. Elolvastam az 1957-ben publikált, *Fegyencek szabadságon* című elbeszélését. Lenyűgözően remek, és elgondolkodtatóan bátor írás. A történet az előző évi forradalom alatt játszódik, anélkül, hogy egyetlen szóval is méltatná, éltetné, vagy éppen siratná a levert nemzeti fölkelést, amit a hatalmi közbeszéd évtizedeken át ellenforradalomnak minősített, majd később „ötvenhatos események"-ként aposztrofált. (Ha jól emlékszem, először Örkény István említette ezen a néven a hetvenes években az addig szigorúan kötelező „ellenforradalom" megnevezés helyett a forradalmat egy televíziós nyilatkozatában. A hivatalos tiltás mellett, amely lehetetlenné tette, hogy az írók a forradalomról írjanak, remekül működött az öncenzúra is. Kevesen próbálták feldolgozni, vagy legalább méltón megemlíteni a nemzet történelmének, sőt, a teljes „szovjet barakk" történetének kitörölhetetlen „epizódját". Kamondy harmincévesen írja a *Fegyencek szabadságon* című elbeszélését, mindössze egy esztendővel a forradalom leverése után. A megrendítően remek írásban felidézett (vagy a semmiből teremtett) történet a forradalom legsűrűbb napjaiban játszódik – egy börtönben, ahol a forradamárok (!) kiszabadítják a politikai elítélteket. Azok pedig eufórikus boldogságukban kinyitják a köztörvényesek celláinak ajtajait is. Ez utóbbi gesztus, ha úgy tetszik, a szocialista a rendszer ellenségeiként bebörtönzött politikai foglyokat negatívan minősíti, hiszen valódi bűnözőket szabadítanak ki. Talán épen ez az „apróság" az oka, hogy a cenzúra engedélyezte az elbeszélés megjelenését. Komoly bátorságnak gondolom, hogy Kamondy vállalta az írói árulásnak minősíthető vád ódiumát abban az évben, amikor a forradalom hőseit komoly börtönbüntetésre ítélte a hatalom, s jónéhányukat fel is akasztatta. Ám a tolla alól kikerekedő elbeszélés története nem születhetett volna meg a forradalmárok erkölcsileg valóban elítélhető, köztörvényes fegyenceket kiszabadító gesztusa nélkül. Nagy dilemma lehetett a fiatal Kamondyé. Írói képzeletében ott gomolyog egy történet, amelyről érzi, hogy fájdalmas remekmű lehető-

ségét hordozza, tehát muszáj megírnia, és a jogosan vágyott siker reményében közreadnia. Csakhogy az írás megszületésének ára, a forradalmárok dehonesztálása. Végül úgy döntött, vállalja ezt a "kompromisszumot".

A forradalom leverésétől a rendszerváltozásig minden magyar író találkozott ezzel a dilemmával: milyen írói kompromisszumokat vállalhat azért, hogy művei megjelenhessenek. Sérthetetlen tabuk akadályozták az írói „igazmondást”. (*Te jól tudod, a költő sose lódit*: *az igazat mondd, ne csak a valódit, a fényt, amelytől világlik agyunk, hisz egymás nélkül sötétben vagyunk* – írta néhány évtizeddel korábban József Attila.) Mi nem írhattunk „igazat” a vesztett háborúkról, a vérbe fojtott forradalomról és az oroszokról. Noha alapjában éppen ezek határozták meg életünk skizofrén mindennapjait.

Kamondy László az elbeszélés megjelenése után tizenöt évvel öngyilkos lett. Talán nem véletlenül éppen október huszonharmadikán.

Az említett remek elbeszélést nem méltatom.

Tessenek elolvasni!